“BAYRAM” KONSEPTIGA DOIR LEKSEMALARNING QIYOSIY TAHLILI (INGLIZ, RUS VA O‘ZBEK TILLARI MISOLIDA)

D.A.Ganiyeva
Farg‘ona davlat universiteti, f.f.d., professor,

Bakhromova Odina Abdurakhimovna
Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya
Mazkur maqolada ingliz, rus va o‘zbek tillarida “bayram” konseptining semantik va madaniy xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, mazkur konsept har bir til va madaniyatda o‘ziga xos tarzda shakllangan bo‘lsa-da, uning asosida umumiy universal semantik birliklar mavjud. Tahlil davomida bayram tushunchasining individualistik, jamoaviy va milliy-diniy jihatlari ochib beriladi.
Kalit so‘zlar: *bayram, holiday, prazdnik, festival, konsept, lingvokultura, semantika, an’ana, qadriyat*

KIRISH

Til nafaqat muloqot vositasi, balki xalqning madaniyati, dunyoqarashi va tarixiy tajribasini aks ettiruvchi muhim tizimdir. “Bayram” konsepti har bir jamiyatda alohida o‘rin tutib, unda milliy qadriyatlar, urf-odatlar va ijtimoiy munosabatlar mujassam bo‘ladi. Ushbu maqolaning maqsadi ingliz, rus va o‘zbek tillarida “bayram” tushunchasining mazmuni va xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilishdan iborat.

Ingliz tilida “holiday” so‘zi ikki asosiy ma’noni bildiradi: “public holiday” (rasmiy dam olish kuni) va “vacation” (tatil). Bu holat ingliz tilidagi bayram konseptining individualistik va pragmatik xarakterga egaligidan dalolat beradi. “Festival” esa ko‘proq jamoaviy, madaniy va rasmiy tadbirlarni bildiradi. Ingliz tilidagi “*holiday spirit*” ifodasi hissiy holatni — xush kayfiyatni ifodalovchi abstrakt subkonseptdir. Bu o‘zbek va rus tillaridagi ekvivalentlardan farqli ravishda ko‘proq shaxsiy hissiyotni aks ettiradi.

Rus madaniyatida “праздник” konsepti jamoaviy tantana, davlat ramziyati, diniy an’ana va tarixiy xotira bilan bevosita bog‘langan. Rus konseptosferasida bayramlar davlat ideologiyasi bilan chambarchas aloqador bo‘lgan davrlar ko‘p bo‘lganligi sababli, bu konseptning semantik yadrosi ham o‘ziga xos siyosiy va jamoaviy tusga ega. Rus tilida “праздничность” nomli kategorial sifat mavjud bo‘lib, u nafaqat bayram kunini, balki kayfiyat, bezaklar, kiyim, hatto muhitni ham belgilaydi. Bu boy semantik maydon ingliz va o‘zbek tillarida kamroq uchraydi.

O‘zbek madaniyatida bayramlar xalqning qadriyatlariga, milliy o‘zligiga va diniy an’analariga chuqur singib ketgan. “Bayram” konsepti ko‘proq umumxalq kayfiyati, birlik, milliy ruh, marosim va rasm-rusumlar bilan bog‘langan. O‘zbek konseptosferasida “bayram” tushunchasi ko‘proq umumxalq miqyosidagi voqea, xalqning birdamlik his-tuyg‘usi, milliy g‘urur va tarixiy xotira bilan boyitilgan. O‘zbek

konseptosferasida “bayram” tushunchasi ko‘proq umumxalq miqyosidagi voqea, xalqning birdamlik his-tuyg‘usi, milliy g‘urur va tarixiy xotira bilan boyitilgan.

Demak, ingliz tilida bayram ko‘proq dam olish, shaxsiy vaqt, oilaviy muhit bilan bog‘langan. Rus tilida esa bayram jamoaviy tantana, davlat ramziyati, rasmiy marosimlar bilan chambarchas bog‘liq. O‘zbek tilida bayram milliy qadriyatlar, diniy e’tiqod va umumxalq kayfiyati bilan uyg‘unlashadi.

Ingliz, rus va o‘zbek tillarida “bayram” konsepti har xil madaniy va tarixiy omillar ta’sirida shakllangan bo‘lsa-da, ularning yadrosida umumiy universal semantik birliklar mavjud: tantana, an’ana, marosim, ramz va birlik. Farqli jihatlari esa madaniy kontekstning o‘ziga xosligiga bog‘liq: ingliz bayramlari ko‘proq shaxsiy va oilaviy xarakterga ega, rus bayramlari jamoaviylik va davlat ramziyati bilan uyg‘unlashgan, o‘zbek bayramlari esa milliy-diniy qadriyatlar, umumxalq kayfiyati va rasm-rusumlar bilan boyitilgan. Ingliz tilidagi “festival” ko‘proq san’at va musiqa tadbirlarini ifodalaydi. O‘zbek tilida “festival” so‘zi ham qo‘llaniladi, ammo “tantana” so‘zi milliy ruh bilan boyitilgan. Ingliz tilida “Christmas” kabi bayramlar diniy an’analarni aks ettirsa, o‘zbek tilida “Ramazon hayiti” va “Qurbon hayiti” kabi bayramlar muhim o‘rin tutadi.

Ingliz va o‘zbek tillaridagi “bayram” tushunchasi har ikki tilning madaniyati, dunyoqarashi va tarixiy rivojlanishini keng qamrovda aks ettiradi. Ingliz tilida bayramlar ko‘pincha dunyoviy tusga ega bo‘lib, Rojdestvo, Pasxa kabi xristianlik bilan bog‘liq bayramlar ham keng nishonlanadi. Shu bilan birga, zamonaviy global madaniyat ta’sirida Halloween va Thanksgiving Day kabi bayramlar ham keng tarqalgan.

O‘zbek tilida esa bayramlar asosan diniy va milliy qadriyatlarga asoslangan bo‘lib, Ramazon hayiti, Qurbon hayiti kabi islomiy bayramlar va Mustaqillik kuni, Navro‘z kabi milliy bayramlar alohida o‘rin tutadi. Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, ingliz tilidagi bayramlar ko‘proq turli xil ijtimoiy va diniy qatlamlar bilan bog‘liq bo‘lsa, o‘zbek tilida ular xalqning tarixiy ildizlari va an’anaviy qadriyatlarini ko‘proq yoritib beradi. Bayramlar odatlari, tantanalari va ularni nishonlashdagi farqlar orqali har bir madaniyatning o‘ziga xosligini yanada teran anglash mumkin. Ko‘rinib turibdiki, nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatlararo muloqot uchun muhim ahamiyatga ega. Turli xalqlar bayramlariga oid bilimlarning chuqurroq o‘rganilishi xalqlar o‘rtasidagi o‘zaro tushunishni kuchaytirib, madaniy ko‘priklar yaratishga xizmat qiladi. Demak, til va madaniyat tushunchalari bir-biriga chambarchas bog‘liqdir.

Ingliz va o‘zbek tillarida bayram tushunchasi har ikki xalqning madaniyati, dunyoqarashi va tarixiy rivojlanishini aks ettiradi. Ingliz tilida bayramlar ko‘pincha dunyoviy tusga ega bo‘lib, Rojdestvo va Pasxa kabi diniy bayramlar bilan bir qatorda Halloween va Thanksgiving Day kabi zamonaviy bayramlar ham keng nishonlanadi. O‘zbek tilida esa bayramlar asosan diniy va milliy qadriyatlarga asoslangan bo‘lib, Ramazon hayiti, Qurbon hayiti, Mustaqillik kuni va Navro‘z muhim o‘rin tutadi.

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, ingliz tilidagi bayramlar turli ijtimoiy va diniy qatlamlar bilan bog‘liq bo‘lsa, o‘zbek tilida ular ko‘proq xalqning tarixiy ildizlari va an’anaviy qadriyatlarini aks ettiradi. Bayramlarni nishonlashdagi farqlar har bir madaniyatning o‘ziga xosligini chuqurroq anglash imkonini beradi.